

OKUL MÜDÜRLERİNE GÖRE İMAM HATİP LİSELERİNDEKİ GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ*

Ali GÜL**
Mustafa Fatih AY***

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 30 Kasım 2023, **Kabul Tarihi:** 29 Şubat 2024, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2024, **Atıf:** Gül, Ali. Ay, Mustafa Fatih. "Okul Müdürlerine Göre İmam Hatip Liselerindeki Göçmen Öğrencilerin Eğitimi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/1 (Mart 2024): 135-162.

DOI: 10.33415/daad.1398533

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 30 November 2023, **Accepted:** 29 February 2024, **Published:** 31 March 2024, **Cite as:** Gül, Ali. Ay, Mustafa Fatih. "Education of Immigrant Students in Imam Hatip High Schools, According to School Principals". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 24/1 (March 2024): 135-162.

DOI: 10.33415/daad.1398533

* Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma Ve Yayın Etiği Kurulu'nun 01.07.2021 tarihli 07 sayılı toplantısının 219 kararı ile çalışma için izin alınmıştır.

** Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ali.gul@samsun.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-1016-5832>, Yazar katkı oranı: %50 / Responsible Author, Assistant Professor, Samsun University, Faculty of Theology, Department of Religious Education, ali.gul@samsun.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-1016-5832>, Author contribution: %50.

*** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafafatihay@akdeniz.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0433-318X>, Yazar katkı oranı: %50 / Associate Professor, Akdeniz University, Faculty of Theology, Department of Religious Education, mustafafatihay@akdeniz.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0433-318X>, Author contribution: %50.

Öz

Son yıllarda ülkemize başta Suriye olmak üzere farklı ülkelerden sayıları milyonları aşan göçmen gelmiştir. Göçmenlerin yeni bir hayata adım attıkları bu süreçte eğitimden sağlığa, ekonomiden sosyal birçok alanda yeni durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu alanlardan biri olarak eğitim alanında da göçmenlerin eğitimi ile ilgili gelişmeler yaşanmış ve akademik çalışmalara konu edilmiştir. Gerek genel gerek çeşitli boyutları ile akademik çalışmalara konu edilen göçmenlerin eğitimi meselesi, sınırlı sayıda din eğitimi çalışmasının da konusu olmuştur. Bu çalışmada göçmen öğrencilerin İmam Hatip Liselerindeki eğitim durumları okul müdürlerinin görüşleri çerçevesinde incelenmiştir. Göçmen sayısının yüksek olduğu tespit edilen Ankara'daki 11 okulun müdürleri araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Nitel yöntem ile tasarlanan araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmış ve betimsel analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda okul müdürleri, göçmen öğrencilerin İmam Hatip Liselerinde Arapça, Kur'an-ı Kerim vb. derslerin bulunması, dini ve kültürel yakınlık, okul ortamında diğer göçmenlerle beraber olma isteği ve imkânı gibi nedenlerle İmam Hatip Liselerine geldiklerini belirtmiştir. Göçmen öğrencilere ilişkin tespit edilen temel problem alanları ise göçmen öğrencilerin Türkçe düzeylerinin yetersizliği, devamsızlık veya okul terki, iletişim sorunları, önceki aşamalarda öğrenme eksiklikleri, sınıflardaki dağılımları ve diğer öğrenciler ile aralarındaki sosyokültürel farklılıklardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Okul Müdürü, Göçmen, İmam Hatip Lisesi.

Education of Immigrant Students in Imam Hatip High Schools, According to School Principals**Extended Abstract**

Many people have had to or chose to leave their residence for various reasons. The reasons for this displacement are sometimes drought, flood, earthquake, etc. There have been human-induced factors such as natural disasters and sometimes war, the influence of various pressure groups, or economic reasons. In recent years, reasons such as war, turmoil, social disorder, and poverty in different countries near our country, especially in Syria and Iraq, have paved the way for people to move from country to country. Turkey, especially its geopolitical position, being a border neighbor with some of these countries, being on the transit route to other countries, belonging to the same religion as those who want to relocate, having a shared past and developing positive diplomatic relations between countries, and not applying a strict visa system. For many reasons, it has often become a preferred destination country. The number of people from different nationalities who migrated to our country due to unrest and other individual reasons and who are in our country under various statuses such as temporary protection, residence permit, international protection, and irregular migration is 5.013.631. As of January 2022, 1.365.884 of these are between the ages of 5 and 17 and of school age. It is known that 935.731 of this number are enrolled in schools. These numbers indicate that there is a significant migrant population and that this population includes those who are not included in the education system as well as those who are included in the education system. Incoming migrants start a new life in our country. In this process, new situations emerge, from education

to health, economy to social life. One of these areas is education. In recent years, there have been different developments regarding the education of migrants. Many academic studies have been conducted on this subject. Some of the studies carried out in other dimensions of the field of education are related to religious education.

In this study, the education of migrant students in religious high schools was examined within the framework of the opinions of school principals. School principals were thought to display a holistic view of the problems. School principals are knowledgeable about all the problems of the school. In addition, the study focuses on the education of migrant students specifically in imam-hatip high schools. The research study group consists of school principals of 11 schools in Ankara, where the number of migrants is relatively high. School principals have at least five years of administrative experience and at least 15 years of professional experience. They work in Altındağ, Keçiören, Çankaya and Sincan districts. Eight of the participants are male, and three are female. The study was designed according to the case design, one of the qualitative research approaches. In this context, the education of migrant students was chosen as the case. The data of the research were collected through semi-structured interviews. The collected data were analyzed using the descriptive analysis technique.

As a result of the study, it was determined that migrant students' preference for Imam Hatip High Schools has aspects specific to the type of school. These aspects are Arabic, the Holy Quran, etc., having classes, religious and cultural closeness, and the desire to be with other migrants. Within the framework of these findings, it is understood that reasons such as the fact that migrant students come from Muslim countries, their native language is Arabic, the place of religion in their social life, and the desire to be with people in the same situation as them due to being migrants, lead migrants to choose Imam Hatip High School. On the other hand, it is possible to say that these reasons differentiate Imam Hatip High School from other schools as a school type. At this point, although it can be noted that the dimension of desire to be with other migrants is not directly based on an aspect specific to Imam Hatip High School, this dimension is also indirectly related to Imam Hatip High School. Namely, it is understood that the fact that many migrant students prefer Imam Hatip High School due to its unique aspects contributes to the choice of these schools by migrant students who did not decide to choose Imam Hatip High School in the first place. As a result of the study, it is possible to classify the findings of the participating school principals regarding migrant students regarding the education and training processes as follows: language problem: insufficient levels of Turkish, absenteeism or school dropout, cultural differences: communication problems, learning deficiencies in previous stages, distribution of migrant students to classes. Although there are different determinations in the literature regarding the educational processes of migrant students, it would be appropriate to remind that these determinations are based on the opinions of the school principals and as far as possible from the Imam Hatip High School perspective.

Keywords: Religious Education, School Principal, Migrant, Imam Hatip High School.

Giriş

Tarih boyunca çok sayıda insan çeşitli gerekçelerle yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalmış veya ayrılmayı tercih etmiştir. Bu yer değiştirmenin nedenleri kimi zaman kuraklık, sel, deprem gibi doğal afetler, kimi zaman da savaş, kıtlık, çeşitli baskı gruplarının etkisi ve ekonomik krizlerdir. Son yıllarda ülkemizin yakın çevresinde bulunan başta Suriye ve Irak olmak üzere farklı ülkelerde yaşanan savaş, kargaşa, toplumsal düzensizlik, yoksulluk gibi nedenler insanların göç etmelerine neden olmuştur. Türkiye başta jeopolitik konumu olmak üzere, bu ülkelerin bir kısmıyla sınır komşusu olma, diğer ülkelere geçiş rotası üzerinde bulunma, yer değiştirmek isteyenler ile aynı dine mensup olma, ortak bir mâziye sahip olma ve ülkelerarası olumlu diplomatik ilişkiler geliştirme, katı bir vize sistemi uygulamıyor olma gibi nedenlerle çoğunlukla tercih edilen bir varış noktası olmuştur. Göç, göç eden bireyler için ilk etapta, yaşadıkları zorlu şartlardan kurtuluş olarak görülse de göç sonrası aşamada yeni sorun alanlarının ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Çünkü göç sadece bireyin yaşadığı yerden fiziken ayrılışı değil, aynı zamanda sahip olduğu bir dizi haktan vazgeçmesi, alıştığı kurallardan ve sosyal etkileşim örüntülerinden ayrılması anlamına gelmektedir.¹ Bu durum özellikle, göç edilen ülkede geçen zamanın uzaması ile daha da belirginleşmektedir. Göç edilen ülkede uzun süre kalınmıyor olması, o ülkede yeni bir hayat kurma, başta eğitim, sağlık ve iş yaşamı olmak üzere çeşitli toplumsal süreçlere katılımı zorunlu kılmaktadır. Bu noktada temel belirleyici olan ise gidilen ülkedeki sunulan imkânlar ve kalma süresi gibi değişkenlerdir. Hatta bu konulardaki farklılıklara göre göç eden kişilere ilişkin tanımlamalar da değişmektedir.

Her ne kadar insanların çeşitli gerekçelerle, farklı bir şehir veya ülkeye geçmesi faaliyeti genel anlamıyla göç olarak ifade edilse de ülkesinden ayrılış gerekçesi, gittiği ülkeye giriş şekli, kalma süresi ve diğer konularda işletilen hukuki süreçlere göre göç eden kişinin hukuki statüsü ve isimlendirilmesi farklılaşabilmektedir. Bu kişilere durumuna uygun olarak, göçmen, sığınmacı, mülteci gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Göçmen terimi, çoğunlukla zorlayıcı müdahalelere maruz kalmaksızın, daha iyi bir yaşam beklentisini gerçekleşt-

¹ Süleyman Doğan, *Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri* (Hacettepe Üniversitesi, 1988), 88.

tirmek için başka bir ülkeye giden ve gittiği ülkede bir yıldan fazla ikamet eden kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır.² Mülteci terimi ise çeşitli hukuki metinlerde farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, çeşitli zorlayıcı durumlar sonucunda ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır.³ Koşulları itibarıyla mülteci durumunda olan ancak gittiği ülkede henüz hukuki bir tanımlamaya erişememiş, mültecilik statüsüne alınmak için yapmış olduğu başvurunun sonucunu bekleyen kişiye ise sığınmacı denilmektedir.⁴ Bu çalışma kapsamında düşünüldüğünde, eğitim süreçleri araştırılan kişilerin bu noktada hangi tanımlama ile ifade edilmesi gerektiği noktasında kişilerin göç şekli veya hukuki statüsü kriter olarak alınmamıştır. Alınan temel kriter ülkemiz vatandaşı olmayan ancak devlet okulları olarak İmam Hatip Liselerinde eğitim süreçlerine dahil olan kişiler olarak belirlenmiştir. Bu nedenle çalışma kapsamında her üç tanımlamanın da kullanılmasının mümkün olduğu düşünülmeyle birlikte çalışmada bir kavramsal bütünlüğün sağlanabilmesi adına en geniş anlam içeriğine sahip olduğu düşünülen göçmen kavramı tercih edilmiştir.

db | 139

Ülkemiz açısından uzun süreli göçün gündemdeki kısmı Suriyelilerdir. Ancak, ülkemize yönelen büyük göç dalgası, sadece Suriyeliler ile sınırlı değildir. Bu göçlerin bir kısmı 15 Mart 2011'de Mısır ve Tunus'ta başlayan ve neredeyse bölge ülkelerinin tamamına yayılan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk ayaklanmalarından kaynaklanmaktadır. Bir diğer kısmı ise Afganistan ve İran'da yaşanan gelişmeler ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi farklı gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu karışıklıklar ve diğer bireysel nedenler sonucunda ülkemize göç eden ve geçici koruma, ikamet izni, uluslararası koruma, düzensiz göç gibi çeşitli statülerde farklı milletlerden ülkemizde bulunan kişi sayısı Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 5.013.631'dir. Ocak 2022 itibarıyla bu sayının 1.365.884'ü 5-17 yaş aralığında ve okul çağındadır. Bu sayının ise 935.731'inin okullara kayıtlı olduğu bilinmektedir.⁵ Bu sayılar, önemli bir göçmen nüfusun olduğunu ve

² Richard Perruchoud (ed.), *Göç Terimleri Sözlüğü* (Genevre: Uluslararası Göç Örgütü, 2009), 22.

³ Richard Perruchoud (ed.), *Göç Terimleri Sözlüğü*, 33.

⁴ Richard Perruchoud (ed.), *Göç Terimleri Sözlüğü*, 49.

⁵ Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, "2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı Verileri" (2023).

bu nüfusun eğitim sistemine dahil olanlar kadar, eğitim sistemine dahil ol(a)mayanları da içerdiğini göstermektedir.

Göçmenlerin eğitimleri büyük oranda kendi inisiyatiflerinde olmakla birlikte yaşanan kitlesel göçlerle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı, okul çağındaki çocukların eğitimlerinin aksamaması için çeşitli kararlar alıp uygulamalar yapmaktadır. Bunlardan biri de “geçici eğitim merkezleri”dir. 2014/21 sayılı “Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı genelgeye göre geçici eğitim merkezlerinde verilen eğitimin amacı; “göç ile gelen öğrencilerin ülkelerine dönmeleri durumunda eğitimlerini yarıda bırakmamlarını sağlamak veya Türkiye’de öğrenimlerine devam etmeleri ve Bakanlığa bağlı eğitim kurumlarına geçmek istemeleri durumunda, sene kaybı yaşamamalarını” sağlamak olarak ifade edilmiştir.⁶ Ancak, başta Suriyeliler olmak üzere göçmenlerin kalış süreleri uzadığı için yeni formüller aranmış ve geçici eğitim merkezleri yerine göçmenlerin Türk eğitim sistemine adaptasyonuna çalışılmıştır. Bu konuda Avrupa Birliği ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ve sonrasında diğer göçmenlerin insani yardım, sağlık, psikososyal destek, eğitim ve göç yönetimi gibi alanlarda desteklenmesi amacıyla PICTES (Promoting Integration of Syrian Children to Turkish Education System) programı hayata geçirilmiştir. 2016 yılından itibaren göçmen çocukların Türk eğitim sistemi içerisinde eğitimlerini sürdürmelerini de içeren bu program, AB tarafından “Türkiye’deki Sığınmacılar için Mali İmkan” (Facility for Refugees in Turkey-FRIT) adı altında doğrudan hibe yönetimi ile desteklenmiş ve yürütmesi ise Milli Eğitim Bakanlığı’na bırakılmıştır.⁷ Proje okulda ve okul dışındaki göçmen çocuklar için Türkçe öğretimi, Arapça dil eğitimi, telafi ve destekleme eğitim kursları, taşıma hizmeti, eğitim materyalleri temini, eğitim fırsatları konusundaki farkındalığın artırılması, Türk dili dâhil öğrenci ve öğretmenlerin (program kapsamında Suriyeli öğretmenler de istihdam edilmektedir) eğitim düzeylerini belirlemek için sınav sistemi hazırlanması, rehberlik hizmetlerinin sunulması, gerekli eğitim ekipmanlarının sağlanması, öğretmen eğitimleri, MEB’in idari ve diğer personeli için eğitimler, izleme ve değerlendirme gibi faaliyetleri kap-

⁶ Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, “Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” (2023).

⁷ “Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi” (2023).

samaktadır. Süreç içerisinde göçmenlere yönelik çeşitli uygulamalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bununla birlikte göçmenlere ilişkin uygulamalar ve göçmenlerin eğitimlerine ilişkin çeşitli akademik çalışmalar da gerçekleştirilmektedir.

Genel olarak eğitim alanında başta Suriyeliler olmak üzere göçmenleri ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Sınırlı bir makalede bunların hepsine değinmek mümkün değildir. Bu nedenle çalışmanın iki temel odağı olarak İmam Hatip Liseleri ve okul yöneticileri/müdürleri ile ilgili çalışmalara değinmek yerinde olacaktır. Ayrıca İmam Hatip Liselerini biraz daha geniş bir perspektiften ele alabilmek için din eğitimi merkeze alan çalışmalara değinilmiştir. Bu çalışmalarda; Kızılabdullah ve Yürük⁸ din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin Adana’da yaşayan Suriyeli öğrencilerin entegrasyonuna katkılarını, Demir ve Okşar⁹ Kilis’te öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin din eğitiminde karşılaştıkları sorunları, Altıntaş¹⁰ Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları sorunları DKAB öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda incelemişlerdir. Tosun ve arkadaşları¹¹ ise Eskişehir’deki mülteci öğrencilerin eğitim sorunlarını, eğitim ve din eğitiminden beklentilerini ele alırken, Güngör¹² yaptığı çalışmada mülteci öğrencilerin yaşanmış hikâyelerinden hareketle onların din eğitimi süreçlerini ele almıştır. Demir¹³ İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin eğitim sorunlarını Suriyeli öğrenciler ve öğretmenlerin bakış açısından ele alırken,

⁸ Yıldız Kızılabdullah - Tuğrul Yürük, “The Contribution of the Religious Culture and Ethics Course on the Integration of Children of Syrians in Adana, Turkey,” *Religious Education* 113/3 (2018), 289–301.

⁹ Rıdvan Demir - Yusuf Okşar, “Suriyeli Öğrencilerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Kilis İli Örneği,” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2018), 285–312.

¹⁰ Muhammed Esat Altıntaş, “DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma),” *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (2018), 469–499.

¹¹ Aybiçe Tosun vd., “Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği,” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (2018), 107–133.

¹² Ali Güngör, “Din Eğitimi ve Mülteci Öğrenciler,” *Panik Yok! Ben Mülteciyim Hikâyeleriyle Mülteci Öğrencilere Yönelik Etkinlik Örnekleri*, ed. Mehmet Akif Karaman vd. (Ankara: Vizetek Yayınları, 2020), 293–315.

¹³ Rıdvan Demir, “İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16/44, 2019, s. 280-306.” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/44 (2019), 280–306.

Aytekin¹⁴ ise İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin uyum ve dil problemlerini ele almıştır. Kalkan Açıköz ve Yemenici'nin¹⁵ çalışmasında ise Suriyelilerin din eğitimi deneyimleri konu edilirken, Öz¹⁶ Suriyeli mülteci ailelerin çocuklarını niçin çoğunlukla İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatip Ortaokuluna gönderdikleri konusunu araştırmıştır. Din eğitimi merkeze alınarak burada zikredilen çalışmalarda göçmenlerden kastedilen çoğunlukla Suriyeliler olarak algılanmış ve az sayıda çalışmada İmam Hatip Okulları özelinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın diğer odak noktası olarak okul yöneticileri perspektifinden mülteciler konusunun ele alındığı çalışmalarda ise mültecilerin genel eğitim sorunlarına odaklanıldığı ve okul yöneticilerinin Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaştıkları sorunların¹⁷ merkeze alındığı görülmektedir. Literatürdeki çalışmalara bir bütün olarak bakıldığında çoğunlukla göçmen veya mülteci denildiğinde Suriyelilerin anlaşıldığı ve genelde eğitim öğretim süreçlerindeki durumlarına özelde ise din eğitimi ile ilgili durumlarına odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun Suriyelilerin kitlesel olarak büyük bir yekûn oluşturmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak okul türü olarak İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören ve farklı ülkelerden gelen göçmen öğrencilerin durumlarının ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Öz'ün¹⁸ çalışma bulgularında da yer aldığı üzere

¹⁴ Münevver Deren Aytekin, *İmam-Hatip Liselerinde Okuyan Suriyeli Öğrencilerin Yaşadıkları Uyum ve Dil Sorunları* (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019), 4.

¹⁵ Öznur Kalkan Açıköz - Ahmet Yemenici, "Türkiye'de Bulunan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Türkiye'deki Din Eğitimi Deneyimlerinin Değerlendirilmesi," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/4 (2022), 2243.

¹⁶ Nedim Öz, "Suriyeli Göçmen Ailelerin Çocukları İçin Çoğunlukla İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarını Tercih Etme Sebepleri," *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2022), 564.

¹⁷ Faruk Levent - Semih Çayak, "Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri," *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/27 (2017), 21-46; Rıdvan Demir, "Göç ve Göçmenler İle İlgili Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Çalışmaları," *Çeşitli Açılardan Göç ve Eğitim*, ed. Rıdvan Demir (Ankara: İKSAD, 2020); Engin Karadağ vd., "Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sitemine Entegrasyonunda Okul Yöneticilerinin Karşılaştığı Sorunlar," *Mediterranean Journal of Educational Research* 14/31 (2020), 21; Tuğçe Aydın, *Okul Müdürlerinin Gözünden Mültecilerin Eğitim Sorunları: Gaziantep İli Örneği* (Başkent Üniversitesi, 2019), VII; Osamah Ali Awsat Younus Khalid, *Okul Müdürlerine Göre Mülteci Öğrencilerin Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler* (Karabük Üniversitesi, 2023), 7.

¹⁸ Öz, "Suriyeli Göçmen Ailelerin Çocukları İçin Çoğunlukla İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarını Tercih Etme Sebepleri."

İmam Hatip Okullarında okutulan derslerde Arapçanın müstakil bir ders olmasının yanı sıra farklı derslerin içeriğinde de Arapça ile ilgili unsurların yer bulması, kültürel ve dini yakınlık gibi konular göçmenler ile İmam Hatip Okulları açısından özgün bir iletişimi ve ilgiyi ortaya koymaktadır. Zira ülkemize gelen göçmenler büyük oranda Müslümanlardan oluşmakta ve bunların içerisinde yine büyük oranda anadili Arapça olanlar yer almaktadır. Bu nedenle çalışmada okul türü olarak İmam Hatip Liseleri merkeze alınmış ancak göçmenlerden kasıt ise Suriyeliler ile sınırlandırılmamıştır. Farklı ülkelerden gelen mültecilere ilişkin veriler de çalışma kapsamına alınmıştır. Diğer taraftan araştırmanın çalışma grubu olarak okul müdürleri seçilmiştir. Okul müdürlerinin çalışma grubu olarak seçilmesi ise, okula ilişkin tüm konularda merkezde yer almaları ve göçmenlerin İmam Hatip Okullarındaki durumları hakkında bütüncül bir bakış açısı ve bilgiye sahip oldukları varsayımıdır.

Bu çerçevede araştırmanın temel problemi “Okul müdürlerine göre İmam Hatip Lisesindeki göçmen öğrencilerin eğitim süreçleri nasıl işlemektedir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu temel problem çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır. Bu sorular araştırmanın nihai soruları olmayıp, sadece çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

1. Göçmen öğrencilerin İmam Hatip Lisesini tercih etmelerinde özgün sebepler var mıdır? Varsa nelerdir?
2. Göçmen öğrencilerin eğitim öğretim süreçleri nasıl sürdürülmektedir? Varsa yaşanan sorunlar nelerdir?
3. Göçmen ve Türk öğrenci velilerinin göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerindeki durumu nasıldır?

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından durum deseni, durum deseni türlerinden ise bütüncül tek durum araştırması temel alınmıştır. Bu desende esas olan, araştırmaya konu edilen durum hakkında ayrıntılı betimlemeler yapmak ve o durumu var olduğu şekli ile anlamaya çalışmaktır.¹⁹ Durum çalışmalarındaki bir diğer

¹⁹ Şener Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: PEGEM Akademi, 2020), 272.

nokta da durumun sınırlandırılabilir olmasıdır.²⁰ Bu çerçevede çalışmada odaklanılan durum, İmam Hatip Liselerindeki göçmen öğrencilerin eğitimidir.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Ankara'daki İmam Hatip Lisesi müdürlerinden oluşmaktadır. Okul müdürlerinin belirlenmesinde ölçüt olarak, görev yaptığı okulda en az 10 göçmen öğrenci bulunması şartı aranmıştır. Ancak bu ölçüte uygun olanların içerisinde en yüksek sayıda göçmen öğrenci olan okulların müdürleri ile görüşmek hedeflenmiştir. Bu çerçevede yöneticilik süresi en az 5 yıl olan, 3'ü kadın, 8'i erkek toplamda 11 okul müdürü araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubunun diğer özelliklerine ilişkin veriler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Branşı	Okulun Bulunduğu İlçe	Kıdem Yılı	Yöneticilik Süresi	Okul Mevcudu	Okuldaki Göçmen Öğrenci Sayısı
K-1	Erkek	İHL Meslek Dersleri	Çankaya	35	25	184	18
K-2	Erkek	İHL Meslek Dersleri	Keçiören	22	6	260	121
K-3	Erkek	DKAB	Keçiören	35	15	570	70
K-4	Erkek	DKAB	Keçiören	34	12	365	25
K-5	Kadın	DKAB	Keçiören	25	20	700	250
K-6	Kadın	Tarih	Altındağ	15	10	400	250
K-7	Erkek	Matematik	Altındağ	21	5	230	87
K-8	Erkek	Türk Dili Edebiyatı	Altındağ	21	17	800	400
K-9	Erkek	Biyoloji	Altındağ	19	18	700	120
K-10	Erkek	Türk Dili ve Edebiyatı	Altındağ	24	20	181	100
K-11	Kadın	Türk Dili ve Edebiyatı	Sincan	16	5	740	14

²⁰ John. W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 100.

1. 3. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerine ilişkin literatür taraması yapılmış, özellikle İmam Hatip Lisesi bağlamında konuya ilişkin muhtemel boyutlar araştırılmıştır. Buradan hareketle katılımcılar ile yapılacak görüşmeler için sorular hazırlanmıştır. Bu sorular ilk olarak katılımcı özelliklerini taşıyan bir kişi ile yapılan pilot görüşmede sınanmış ve bu sınama deneyimi sonrasında sorular üzerinde son düzenlemeler yapılmıştır. Soru formu, görüşme sırasında ihtiyaç duyulabilecek esnekliğin sağlanması için yarı yapılandırılmış görüşmeye uygun şekilde hazırlanmıştır. Araştırmanın verileri Akdeniz Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 01.07.2021 tarihli ve 7/219 sayılı kararına istinaden toplanmıştır. Görüşmeler araştırmacı/ lar tarafından 2021 yılı Eylül-Ekim ayları içerisinde katılımcılardan randevu alınarak çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler kayıt altına alınmış ve 25-40 dakika arasında süren görüşmelerin çözümlemeleri araştırmacı/ lar tarafından yapılmıştır.

Verilerin analizinde durumun ortaya konulabilmesi için betimsel analiz tekniği uygulanmıştır.²¹ Verilerin sistematik bir şekilde analiz edilebilmesi için NVIVO 12 Plus nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Bu program yardımıyla analiz edilen veriler İmam Hatip Liselerindeki göçmen öğrencilerin eğitim durumunun anlaşılmasına katkı sağlayacak şekilde temalar haline getirilmiştir. Ulaşılan yapıların temellendirilmesi için katılımcıların ifadelerindeki dil ve anlatıma müdahale etmeden ve gerekli görülen yerlerde yapıyı en iyi açıkladığı düşünülen katılımcı görüşlerine bulgular kısmında yer verilmiştir.

2. Bulgular

2.1. Göçmen Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi'ni Tercih Nedenleri

Göçmen öğrencilerin gidebilecekleri farklı okul türleri olmakla birlikte İmam Hatip Liselerini tercih etmelerinin okula özgü yönleri bulunmaktadır. Bu başlık altında göçmen öğrencilerin İmam Hatip Lisesini tercih nedenleri ele alınmıştır.

2.1.1. Arapça, Kur'an-ı Kerim vb. Derslerin Olması

²¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), 224.

İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören göçmen öğrencilerin büyük çoğunluğunun başta Suriye olmak üzere ana dili Arapça olan ülkelerden geldiği ve bu durumun İmam Hatip Lisesini tercih etmelerinde önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Okul müdürleri, göçmen öğrencilerin okulu tercih etmelerinde başta Arapça dersi olmak üzere Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis gibi Arapça ile ilgili derslerin yer almasının etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda K8 şunları söylemektedir: “İmam Hatip Lisesinde Arapça dersi olduğu için kendisini daha yakın hissediyor. O nedenle büyük bir talep var aslında bizim okulumuza.” Ancak bu konuda dikkat çekici bir nokta ise bazı velilerin bütün derslerin Arapça olduğuna zannetmesidir. Zaman zaman bu yanlış bilgi ile karşılaştıklarını ve velilere bu durumun doğru olmadığını aktardıklarını, velilerin de tüm dersler Arapça olmasa da Arapça dersi ve ilgili bazı derslerin yer almasını da olumlu karşıladıklarını belirten K9 şunları söylemektedir: “Anadilleri Arapça olduğu için, İmam Hatip Liseleri tüm dersleri Arapça eğitim veriyor diye düşünüyorlar. Bu şekilde velilerle karşılaştık. Tabii ki Kur'an da Arapça. Anlatıyoruz, onlar da bunu en azından artı olarak düşünüyorlar.”

146 | db

Bir başka katılımcı (K3) ise farklı bir noktaya dikkat çekmekte ve sadece dersler özelinde değil, genel olarak okulda Arapçanın bilinmesinin de önemli bir tercih nedeni olduğunu belirtmektedir. “İmam Hatip'e niye geliyorlar? Bir sebep şu, dil derslerimizin Arapça oluşu ve İslam kültürü. Çünkü geldiği zaman yabancı dil sıkıntısı çekmiyor. Şöyle söyleyeyim Türkiye'den Almanya'ya giden birisinin Türkçe konuşulan mahalleye yerleşmesi gibi bir şey oluyor. Yani İslam kültüründen dolayı daha çok İmam Hatipleri tercih ediyorlar.” Ancak bu durumun süreç içerisinde değişmeye başladığını söyleyen K10 ise farklı bir noktaya dikkat çekmektedir. “Bizim derslerimizin arasında Arapça olması çok büyük bir etken. Eskiden daha fazlaydı, daha çok geliyorlardı imam hatibe. İlk zamanlar yabancılık çekiyorlardı. Daha iyi anlaşma sağlayabiliriz düşüncesi vardı ama şimdi çok uzun zaman oldu çoğu Türkçe'yi öğrendiler, sosyal yaşama adapte oldular. Artık daha çok Anadolu liselerine gidiyorlar şu an, daha çeşitlenmeye başladı. Türkçe'yi öğrendikçe rahat oldukça dili öğrendikçe daha değişik okullara gitmeye başladılar.”

Katılımcıların görüşlerinden hareketle, özellikle anadili Arapça olan göçmenlerin, başta Arapça dersi olmak üzere İmam Hatip Lise-

sinde okutulmakta olanda meslek derslerinden dolayı İmam Hatip Lisesini tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak göçmenlerin, ülkemizde kalma süreleri arttıkça, Türkçe öğrenmelerinin de etkisiyle farklı okullara yönelmeye başladığı da anlaşılmaktadır.

2.1.2. Dini ve Kültürel Yakınlık

Katılımcılara göre göçmenlerin İmam Hatip Liselerini tercih nedenlerinden bir diğeri de bu okullarda dini eğitim veriliyor olmasıdır. Dini eğitimin tercih edilme nedenlerinden birincisi ailenin çocuğunu istediği gibi yetiştirme isteği, ikincisi ise ülkelerine döndüklerinde imam vb. bir görev alabilme ihtimali olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda K2 şunları söylemektedir: “Müslüman ülkelerden geldikleri ve Arapça’yı iyi bildikleri için İHL’yi tercih ediyorlar. İslami ortamda yetiştirme istekleri ana sebep olarak görünüyor” K7 ise “Öğrencilerin bizi tercih etme nedenleri genelde Suriyeli dindar aileler, inançlı aileler. Çünkü az ilerimizde Anadolu lisesi var. Adrese dayalı sistemle kaydolmak zorunda. Çok inançlı itikatlı aileler bizi tercih ediyor.”

Ailelerin çocuğunu yetiştirme isteği ile ilgili farklı bir durum ise, özellikle babaları Batı ülkelerine göç etmiş, iş kurmuş çocuklar ile ilgilidir. Çoğunlukla Afrika ülkelerinden gelen bu göçmenler, çocuklarını Batı ülkelerinde istediği gibi yetiştiremeyeceğini düşündükleri için çocuklarına özellikle Türkiye’de eğitim aldirmektedir. Bu konuda K5 şunları söylemektedir: “Türkiye’ye gelme nedenleri birincisi güvenilir ülke, ikincisi Müslüman ülke, üçüncüsü ucuz ülke olmasıdır. Ailelerin, babaları Amerika’da, Kanada’da yaşıyor. Baba orada bir düzen kuruyor. Veya bu çocuklar başlangıçta o ülkeye yerleşmişler, ilk ve orta eğitimlerini o ülkelerde almışlar ama ergenlik döneminde aileler kültür kaybı, dini anlamda kayıplar yaşamamak için velileriyle birlikte bizim ülkemize yerleşiyorlar. Hedefleri o aradaki kaybolma riskinin olduğu dönemi Türkiye’de geçirmek.” Bu konuda benzer görüşü K2 şu şekilde ifade etmektedir. “Çocuklarının İslami ortamda yetişmelerini istemeleri ana sebep olarak görünüyor.” K6 ise daha bütüncül bir çerçeve çizerek, velilerin belirli kriterlere göre tercihte bulduklarını belirtmektedir. “İmam Hatip tercih etmek istiyorlar. Kız öğrenciler açısından düşündüğümüzde ama imam hatibi de düşünürken kriterlerini artı bir şey daha koyuyorlar. Karma İmam Hatip istemiyorlar. Yine bir artı daha koyuyorlar...”

Göçmenlerin İmam Hatip Liselerini tercihlerine ilişkin bir diğer neden ise ülkelerine döndüklerinde işlerine yarayacak bir diploma sahibi olma isteğidir. Bu konuda K9 şunları söylemektedir: “Bir de genelde iş anlamında belki ülkemize dönersek orada bir imamlık için bize daha faydalı olur, İmam Hatip Lisesini bitirmek gibi düşünceleri var. O nedenle tercih ediyorlar.”

2.1.3. Diğer Göçmenlerle Beraber Olma İsteği

Katılımcılara göre göçmenlerin İmam Hatip Lisesini tercih nedenlerinden bir diğeri ise diğer göçmenler ile bir arada olma, aynı okula gitme isteğidir. Bu durum aslında doğrudan İmam Hatip Lisesi ile ilgili gözükmesine de dolaylı olarak bazı göçmenlerin çoğunlukla İmam Hatip Lisesine gitmesi, başka göçmen öğrencilerin de kendisi gibi göçmenlerle birlikte olma isteğinden dolayı İmam Hatip Lisesini tercih etmelerine yol açtığı söylenebilir. Bu konuda K6 şunları söylemektedir: “Net bir bilgiye sahip değilim, kendi istekleriyle mi yerleştiler yoksa grup psikolojisi ile mi bu bölgeyi tercih ettiler ama kişisel gözlemlerim bu insanlar beraber yaşıyorlar. Daha doğrusu bir bölgeye yerleştikleri zaman o bölgede hızla çoğalıyorlar. Okulu tercih ederken de birbirlerinin olduğu okulu tercih ediyorlar. Şu anda benim bulunduğum Altındağ'da daha çok kız öğrenci barındıran okul hemen evinin yakınındaki bir başka okula gitmek istemiyor yani neden? Bu okulda yabancı uyruklu öğrenci sayısı fazla yani grup psikolojisi biraz ağır basıyor diye düşünüyorum. Hangi okulda sayısal anlamda fazla iseler o okula gelmek istiyorlar. Altındağ'da sayısal anlamda fazla olmalarından dolayı olduğunu anlıyorum. Ancak olay sadece bölge olayı değil onlar bir yerde kümelenme ihtiyacı hissediyorlar, ya da buna yakınlar diyebilirim. Çünkü benim bölgemde bir üçgen olarak düşündüğümüzde okulun bulunduğu kampüste üç ayrı kız okulu var, üç ayrı lise var ama bu okullarda yabancı uyruklu öğrenci sayısını toplasanız bir ya da iki yapmazken benim okulumda 250 tane yabancı öğrenci var.”

2.2. Eğitim Öğretim Süreçleri: Mevcut Durum ve Sorunlar

2.2.1. Dil Problemi: Türkçe Düzeylerinin Yetersizliği

Göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerindeki en önemli sorun alanlarından biri de dil problemi olarak görülmektedir. Çok yönlü bir sorun olarak dil probleminin, öğrenci-öğretmen iletişimi, öğrencilerin ders başarısı, sınıfın akademik seviyesi ve buna uygun olarak işlenecek dersin niteliği, öğrenciler arası iletişim gibi birçok alana

dokunduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda ilk olarak dikkat çekilen husus göçmen öğrencilerin dil sorununun derslere göre farklılık arz etmesidir. Bu öğrencilerin, çoğunlukla anadillerinin Arapça olmasından hareketle dil konusunda derslere göre dil probleminin farklılaştığı görülmektedir. Bu konuda katılımcılar, öğrencilerin Arapça ve Kur'an-ı Kerim derslerinde dil problemi yaşamadıkları ancak diğer derslerde zorlandıklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte katılımcılar göçmen öğrencilerin okulda ve ülkemizde geçirdikleri sürenin artması ile dil probleminin aşılmaya başladığını belirtmektedir. Bu konuda katılımcılardan K5 şunları söylemektedir: “Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinde zorlanmıyorlar. Başarı oranları düşük değil. Diğer fıkıh, akaid, kelam gibi derslerde Türkçe'yi zor ya da geç öğrendikleri için başarısız oluyorlar. İlk yıl dile tam hâkim olmadıklarından o zaman öğrenci sayısı da azdı. Sınavda soruları tercüme ediyorduk daha iyi anlaşıyor diye. Çocuk soruyu anlamadığı için yapamıyor, bilmediği için değil. Şu anda bir sorun yaşamıyoruz.”

Bir başka katılımcı (K6) ise göçmen öğrencilerin dil seviyelerinin sınıfın akademik seviyesi ve buna uygun olarak işlenecek dersin niteliğini etkilediğini şu sözleri ile aktarmaktadır: “Biz birbirimize karşı konuşurken anlayabiliyoruz ama akademik olarak değerlendirildiğimizde sınıfa girdiğinde konuştuğu dil yeterli gelmeyebiliyor. Öğretmenlerimizin de en rahatsız olduğu konulardan bir tanesi şu: Ben müfredatı mı uygulayacağım? Benim anlatmam gereken konularım var ama sınıfın büyük bir çoğunluğu yabancı uyruklu öğrencilerden oluşuyor. Benim anlattığımı anlamıyorlar anlamadığı için ben bu konuda ilerleyemiyorum. Akademik anlamda bu sıkıntı oluyor gerçekten, ciddi bir sıkıntı oluyor. Sınıfta bulunan Türk öğrenci de dil seviyesi çok düşük olan bu öğrencilerle aynı sınıfta yer almaktan sıkılabiliyor. Yani akademik anlamda problem oluyor yabancı uyruklu öğrenciler.” Öğretmenlerin bu konudan oldukça şikâyetçi oldukları, hatta okuldan ayrılmalarına kadar giden bir sürece dönüştüğünü belirten katılımcılar vardır. Örneğin K6 “Bir ilkokulu-ortaokulu bitirmiş olmalarıyla işte liseye gelip bu eğitime devam ediyor olmaları, dönüp baktığımızda öğretmen bazen kendisini duvara ders anlatıyormuş gibi hissedebiliyor. Bazen çok sinirlenebiliyor, bazen verim düşebiliyor, çok uyumlu değil. Tabii ki bazen okulumuzdan hocam hani ben okulumu çok seviyorum, ortamını çok seviyorum, çok da mutluyum ama bu yabancı uyruklu öğrenci çok fazla olduğu için ben akademik anlamda artık çok zorlanıyorum

diye tayin isteyip ayrılan öğretmenlerimiz oluyor. Bu okuldan gitmemin tek nedeni yabancı uyruklu öğrencilerin fazla olması diye giden öğretmenlerimiz oldu. Baktığımızda akademik anlamda rahatsızlar ben hak da veriyorum öğretmenlerimize. Anlatması gereken bir müfredat var ve mesleki bir doyumu olması gerekirken anlattığının amacına ulaşmaması onları rahatsız ediyor”

2.2.2.Devamsızlık veya Okul Terki

Katılımcıların göçmen öğrencilere ilişkin olarak karşılaştıklarını belirttikleri bir diğer sorun alanı da okula devam etmede yaşanan aksaklıklardır. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında bu sorunun da çok boyutlu olduğu görülmektedir. K6, bu sorunun ekonomi ile ilgili boyutuna ilişkin şunları söylemektedir: “Belki yüzde yirmi 25’lik bir kısım yüzdeler dilime vurduğumuzda devamsızlık sorunu yaşayan olabiliyor. Bu çocuklar okula ulaşım noktasında da servis kullanamıyorlar. Yani okul servisini kullanmaları için aylık belirli bir miktar ücret ödemeleri gerekiyor. Bu ücret onlar için yüksek olduğundan dolayı mahalleden bir araçla toplanıp gelme yolunu tercih ediyorlar. Bu aracı kullanan şoför ya da gelen öğrencilerimiz zaman noktasında okulun başlama saatini denk getiremeyebiliyorlar. Devamsızlıklarının bir kısmı bundan kaynaklanıyor.”

Kimi zaman okula geç kalmaya yol açan ekonomik sorunlar kimi zaman da okul terkine kadar gidebilmektedir. Bu konuda K8 şunları söylemektedir: “Bazı öğrenciler gayretli ama bazısı da devamsızlıktan kalıyor. Hiç gelmemiş okula. Soruyoruz, araştırıyoruz, çocuk Siteler’de çalışıyor. Çalışmasa geçinmiyorlar. Okula kayıtlı olup çalışan öğrenciler var. Yani tümüyle devamsız olanların tamamı bu şekilde. Bu oran yüzde on civarında.” Bu konuda yaşadığı bir örneği K11, şu şekilde anlatmaktadır: “Bir tane öğrencimizde bu sorunu çok ciddi yaşadık. Hem baba hem anne yoktu, amca ile kalıyordu. Çok da peşine düştük çocuğun ama bir türlü ulaşamadık. Evet, çalışıyordu oto yıkamacıda. O yüzden derslere sürekli geç kalıyordu sonra zaten okulu bıraktı. Bayağı bir gittik ulaşmaya çalıştık ama bir türlü gelmedi geri dönmek istemedi.”

K5 ise bu sorunun kültürel boyutlarının da olduğundan hareketle şunları söylemektedir: “Devam zorunluluğu olmasa emin olun gelmeyecekler. Yirmi gün devamsızlık yaptıklarında kalacaklarını söylüyoruz. İlk geldiklerinde bunu anlattık kendilerine. Ama veliler ilgili mümkün olduğunca takip ediyorlar. İlk geldiklerinde kendile-

rini Somali’de gibi hissedip keyfi gelmemeler oldu. Bir de sabit telefon numaraları da yok. Yüksek vergi uygulandığından sürekli telefon numarası değiştiriyorlardı. Telefonlarına da ulaşamıyorduk. Bu online eğitimin bize en büyük katkısı bu oldu. Öğretmenleriyle online ders yapabilmek ya da ... üzerinden görüşebilmeleri için sabit hat almaya başladılar. En azından ailede bir tanesinde değişmeyen sabit hat var. Çok daha kolay ulaşıyoruz. O süreçte de ulaşamadıklarımıza mutlaka apartman komşusudur, mahalle komşusudur birbirlerini tanıyorlar. Haber gönderiyordum gelsin yoksa kalacak diye.”

Bu sorunun bir başka boyutunun da göçmen olmanın doğasından ve bir ülkede sabit bir yaşam kuramamış olmaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. K10, bu konuda şunları söylemektedir: “Öğrenci kayıt yaptırıyordu sonra ulaşamıyoruz, arkadaşları söylüyor Irak’a gitmiş Afganistan’a gitmiş. Böyle çocuklar oluyor yani bir buçuk senedir biz çok fazla takip edemediğimiz için çocuklar söylerse haberdar oluyoruz.” K4 de benzer sorunu şu şekilde anlatmaktadır: “Bazısı ülke değiştirmiş oluyor. Özellikle Somalili göçmenler Amerika’ya dönüyor adeta burayı göç yolu gibi kullanıyor. Bunlardan bizim sonradan haberimiz oluyor. Bazı öğrenciler, çalışıyor okula gelmiyor sınavlara katılmıyorlar. Bu öğrenciler uzun süre gelmeseler dahi e-okul sisteminden düşmüyor. Sistemde bizim öğrenci görünüyor. Başka bir eğitim kurumuna kaydolmadığı sürece onu sistemden düşüremiyoruz”

Okul terkine neden olan bir başka sorunun da erken yaşta evlilik olduğu söylenebilir. Bu konuda K8, kültürel olarak kız çocuklarını erken yaşlarda evlendirme vakaları ile karşılaştıklarını ve bu durumun çocuğun okulu terk etmesine neden olduğunu söylemektedir: “Kültürel olarak farklılıkları mevcut. Burada çocuk yaşta evlendirmeler oluyor. Çocuk 18 yaşından küçük, okula gelmiyor. Araştırıyoruz evlenmiş gitmiş. Bu tür sorunlar da oluyor. Bunun suç olduğunu bildikleri halde bu sefer resmiyete dökmeden kendi aralarında düğün yapmaya çalışıyorlar. Bunda da emniyet birimleriyle gerekli görüşmeler yaparak engellemeye çalışıyoruz.”

2.2.3. Kültürel Farklılıklar: İletişim Sorunları

Göçmenler, yeni bir ülkeye gelirken sadece beden değil kendi kültürel kodlarıyla birlikte gelmektedir. Bu kültürel kodlar ise sosyal hayatın birçok noktasında görünür haldedir. Özellikle de

birlikte yaşanan ortamlarda olağan bir biçimde sergilenen bu kültürel kodlar, zaman zaman içine dâhil olunan yeni toplumda istenmeyen, hoş karşılanmayan tutum ve davranışlar olabilmektedir. Örneğin; kıyafet seçimi, temizlik alışkanlıkları, mekâna ilişkin algılar, kelime ve kavram farklılıkları vb. farklı kültürlerde ortama göre değişmektedir. Bu konuda K5, mültecilerle ilgili olarak şunları söylemektedir. “Bizim önem verdiğimiz çok şeye bu aileler önem vermiyor. Bizim düşündüğümüz gibi güzel giyineyim vs. derdinde değiller. Bir bakıyorsunuz ayağında terlikle geliyor. Bu onun için son derece normal. Bu onun yaşam tarzıyla ilgili bir şey. Bazı alışkanlıklar onlar için son derece normal, mesela sınıf ortamında gaz kaçırma ya da burun karıştırmak, bu onlar için sıkıntı olmuyor. Ama bizim kültürümüzde bunlar son derece ayıp. Sınıfta bu konuda rahat ettikleri için zaman zaman bizim öğrencilerimizle karşı karşıya geldiler. Bizim kültürümüzde bunlar hoş karşılanmaz lütfen biraz daha dikkatli olun diye uyardık. Sınıf rehber öğretmenimizi de dâhil ederek toplantı yaptık. Türkiye’de neyin ayıp neyin ayıp olmadığını anlattılar. Bir de çok fazla temizlik alışkanlıkları yok. Bir el yıkama, bir tuvalet kullanma sorunları var. Onları da dile getirdik. Çöpleri sağa sola atıyorlardı onların atılmaması gerektiğini de izah ettik. İki üç ay gibi kısa sürede uyum sağlayabiliyorlar.” Benzer bir konuda K2 ise şu deneyimini aktarmaktadır. “Temizlik alışkanlıkları kültürel olarak farklılar arz ettiği için veya mezhepsel farklılık sebebiyle ufak sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin mescide ayak kabıyla girenler oluyor.”

152 | db

K6 dilin kullanımına ilişkin kültürel farklılığın soruna dönüştüğüne dair bir örnek vermektedir: “Şu an o kelimeyi hatırlamıyorum ama bir ders esnasında öğrenci öğretmene karşı bizim kendi kültürümüzde, kendi dilimizde saygısızlık ve terbiyesizlik olarak kabul edilen bir kelimeyi kullanıyor. Öğretmen bu duruma çok sinirleniyor nasıl olur da öğrenci bana derste bu kelimeyi kullanır derken, sonra öğrenciyle öğretmenle konuştuğumuzda bizim kendi kültürümüze göre o kelimenin öğretmene karşı söylenmesi yanlışken, öğrencinin geldiği kültür için aslında normal bir kelime olduğunu fark ediyoruz. Yani bu tarz şeyler yaşanabiliyor. Bu konuyla alakalı öğretmen, öğrencinin yaptığı davranışı hazmedemiyor çok sinirleniyor işte gerekli disiplin yönetmeliğinin uygulanmasını istiyor. Sonra konuşunca fark ediyoruz ki çocuğun kullandığı kelime kendi kültüründe amiyane bir kelime değil.”

2.2.4. Önceki Aşamalarda Öğrenme Eksiklikleri

Katılımcıların, eğitim-öğretim süreçlerinde karşılaştıkları bir diğer sorun ise göçmen öğrencilerin önceki aşamalarda eğitimlerinden kaynaklanan sorunlardır. Bu konuda K6, öğrencilerin sadece yaş grubuna bakılarak eğitim süreçlerine doğrudan dâhil edilmesini doğru bulmadığını belirtmektedir. “Ben öğrencinin ara boşlukları, eğitim boşlukları varken bir üst kademeye gelmelerini doğru bulmuyorum. Bir öğrenci orada kendi ülkesinde sağlıklı bir eğitim almamışken, kendi ülkesinde aldığı eğitim zaten bizim eğitim sistemimize çok entegre olabilecek bir eğitim de değil. Dolayısıyla eğitim boşlukları varsa kademe anlamında olabilir şube anlamında olabilir, bu öğrenciyi sadece yaş çağına uygun diye lise eğitimine başlatmamak gerekiyor. Çünkü bunu ben çok fazla yaşadım çocuk 15, 16 yaşında hiç ortaokul görmemiş ilkokulu da belki bir iki sene okumuş çok yetersiz bir çocuğu sadece yaşı gelmiş diye liseye kaydediyor. Yani çocuk ilkokul eğitimini tam almış olması gerekir. Ortaokul eğitimini tam almış olması gerekir. Bunu gerçekten başarılı olduğu için sınıfını geçerek gelmiş olmalı ki bir üst kademede devam edebilsin. Bizde şu anda en büyük problem bu çocuk ilkokul ortaokul eğitimini sağlam bir şekilde almış olmadan ve Türkçeyi çok iyi anlamış olmadan, yani konuşabiliyor ama yeteri kadar değil. Bu düzeyde gelmiş olduğu için akademik başarısızlık kaçınılmaz oluyor.”

db | 153

K6'nın vurguladığı sorunların göçmen olarak ilk gelen öğrencilerde olduğunu, bu şekilde gelenlerin azaldığı ve alt kademelerden itibaren Türkiye'de eğitim gören öğrencilerin okullarına gelmeye başladığını söyleyen K9, bu sorunun en azından Suriyeliler özelinde artık ortadan kalkmaya başladığını söylemektedir. “Suriye'den Türkiye'ye göç biraz azaldı ilk gelenler de yavaş yavaş büyüdükçe bize gelenler en azından artık doğrudan gelmiyor. Suriye'den geldim liseye kayıt olayım olayı biraz azaldı, peyderpey azalıyor. En azından bize gelen ilkokulu Türkiye'de okumuş ya da ortaokulu Türkiye'de okumuş o şekilde geliyor onlarla daha az sıkıntı yaşıyoruz. Çünkü bir ilkokulda bir ortaokulda dille ilgili sorunları aşmış oluyorlar. Türkiye'ye daha uyum sağlamış oluyorlar okul kurallarını biraz daha öğrenmiş oluyor özellikle ilkokul ve ortaokulu Türkiye'de okumuş öğrencilerle daha rahat iletişim kuruyoruz. Onlar daha kolay okula uyum sağlıyor, öğretmenler de aynı şeyi söylüyorlar. Örneğin bu sene 5. sınıflar bir tek sınıf açtık nereden baksanız

yarısı Suriyeli diyebiliriz ama çok güzel olduğunu söylüyorlar, öğrenciler kuralları da biliyorlar. Akademik başarılarının önceki sene-ki öğrencilere göre daha iyi olduğunu söylüyorlar. Çünkü bunlar kayıtlarını alırken kontrol ettik hepsi Türkiye'deki ilkokullardan mezun. İlkokullarda uyum sınıfları var biliyorsunuz uyum sınıflarından geçmiş hani bunun da artısı olmuş benim anladığım.”

2.2.5. Göçmen Öğrencilerin Sınıflara Dağıtımı

Göçmen öğrenci sayısının çok olduğu okullarda, bu öğrencilerin sınıflara dağıtımı konusunda da bazı sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda katılımcılardan farklı deneyimlerinden bahsetmektedir. K9, bu konuda şunları söylemektedir: “Sınıflara eşit dağıtmaya çalışıyoruz. Çünkü yığılma olmasın, hem kendileri daha kolay Türkçeyi öğrenebilsinler. Çünkü bir arada kalabalık olarak kalırlarsa Türkçeyi öğrenme konusunda çok azimli olamıyorlar. Bir şekilde anlaştıkları kişiler oluyor yanlarında. Onun için hem yığılma olmaması açısından hem de kendilerinin Türkçeyi daha kolay öğrenbilmesi için genelde eşit dağıtıyoruz. Bakıyorum yabancı uyruklu sayılarına hangi sınıfta daha az varsa o sınıfa veriyoruz. K3 ise kendi deneyimini şu şekilde aktarmaktadır: “20 kişilik sınıfa 5 tane Suriyeli, 5 tane Iraklı olacak şekilde yerleştirdim. Yoğunlaşmalar çünkü zor görmedikçe dil öğrenemezler, diğer sınıflara serpelim dedim, iyi de oldu. Türkçeyi zorlansalar bile öğrendiler iyi de oldu.” K11 ise farklı bir boyuta dikkat çekerek mülteci öğrencinin yalnız kalmamasına da dikkat ettiğini belirtmektedir. “Bir de dediğim gibi yerleştirirken sınıfta iletişim kurabileceği çocukların olmasına dikkat ediyorum. Tek başına bir çocuğu bir sınıfa yerleştirmiyorum. Yani bunu bize önerdiler ama bu gerçekten çocuğun bir anda kendini yalnız hissetmesine neden oluyor. Olabildiğince iki veya daha fazla çocuğu aynı sınıfa yerleştirmeye gayret ediyorum. Yani sadece birbirleriyle konuşmuyorlar sınıf içerisinde, öyle bir şey demişlerdi bize dil gelişimi için bu çocukları aynı sınıfa yerleştirmeyin ama bazıları o kadar korkak geliyorlar ki onları tutup da zaten yanında destek gördüğü kişiden ayırdığımız zaman daha büyük bir problem yaşıyorsunuz.”

2.2.6. Göçmen Öğrencilerin Velileri

Eğitim öğretim süreçlerinin önemli bir paydaşı olan velilere ilişkin olarak katılımcıların çeşitli deneyimleri bulunmaktadır. Bu deneyimlerden en yaygın olanı ise dil problemdir. Katılımcı okul

müdürleri, yetişkin olarak yeni bir ülkeye göç eden, özellikle de toplumsal hayata katılımı sınırlı olan velilerin Türkçe konuşma becerilerinin sağlıklı bir iletişim kurmaya imkân verecek düzeyde olmadığını belirtmektedirler. Bu konuda K6, dil probleminin velilerle iletişimi güçleştirdiğini zaman zaman öğrencinin kendileri için tercümanlık yapmak durumunda kaldığını belirtmektedir. “Veli ile iletişimde sıkıntı yaşayabiliyoruz. Bir konuyu konuşurken bir cümle de karşınızdaki insana anlatacağımızı ya da karşınızdakinin size bir cümlede anlatabileceğini bir dakikada halledebilecekken, veli görüşmesinde birbirimizi anladığımız cümleler çok sınırlı oluyor. Hem daha fazla zaman harcamak gerekiyor bazen bizi ne kadar anladığından soru işareti ile çıkabiliyoruz görüşmeden. Öğrenci okula geldiğinde bir şekilde Türkçesini geliştirebiliyor ama veli Türkçeyi geliştirme gayretinde olmadığı için çok sağlıklı bir iletişim kurulamayabiliyor. Veli geldiğinde kendi çocuğu bize tercümanlık yapıyor.”

Velilerin okulla iletişimi konusunda da farklılıklar olduğunu söyleyen katılımcılar, deneyimleri çerçevesinde mülteci ailelerin geldikleri ülkelere göre tutumlarında da farklılık olabildiğini bu durumun ekonomik durumla ilişkili olduğunu düşünmektedir. K2, veliler hakkında “Özellikle Suriye, Irak kökenli aileler haricinde (Afrikalılar) eğitim seviyesi yüksek. Çocuklarıyla daha çok ilgileniyorlar. Suriye, Irak kökenli öğrenciler daha çok maişet derdindedir.” ifadelerini kullanırken, K3 ise “Nereli olursa olsun velinin karakteri de farklı, kimi para verelim vs. derken kimi ilgisiz.” ifadelerini kullanmakta ve bu konuyu şu şekilde detaylandırmaktadır: “Suriye'den göçmüş gelmişler. Komşusunun çocuklarının babası ölmüş birkaç çocuğu ailesi ile beraber alıp getiren aileler gördüm. Okula aidat toplanır ya okullarda bunların içerisinde Suriyelilerden Suriye'den gelenlerden istemediğimiz halde geriye kalmıyor. Biz onlara iade etmek istediğimizde hayır hocam diyorlar. Bizim durumumuz iyileşti artık bizim babamız çalışıyor Siteler'de veya başka bir yerde getirip veriyorlar. İnanın onları örnek gösteriyorum bizim burada vermek istemeyen veya aileden alıp başka bir yere harcayan öğrencilere. Dün ateş hattından gelen bombardımandan gelen ailenin çocuğu bile veriyor, siz niye böyle yapıyorsunuz diye o şekilde örnek gösteriyoruz.” Benzer şekilde K5 maddi durumu iyi olan göçmen velilerin okula destek olduğunu belirtmektedir. “Aileler eğitim konusunda destekliyorlar. Hatta okula maddi yardım yapan, maddi durumu olmayan öğrencilere destek olan mülteci velilerimiz olu-

yor.” Benzer görüşleri K10 ise şu şekilde ifade etmektedir: “Bizim Türk öğrencilerde olduğu gibi ilgi gösterenler oluyor. Okul aile birliğinde mülteci öğrenci velisi de var. Yani aynı bizim kendi öğrencimiz gibi mesela bu ilgiyi görebiliyoruz geliyor takip ediyor. Aynı bizim öğrencilerimiz nasılsa aile ilgili ise öyle oluyor, mesela bazen abi kardeş de okuyor. Bir bakıyorsunuz abisi takip ediyor çoğunluğu ailede çalışan olduğu için biraz daha.”

2.2.7. Türk Veliler

Göçmen öğrencilerle ilişkili olarak bir diğer husus da Türk velilerin bazı davranışlarıdır. Bu husus doğrudan göçmen öğrencilerin eğitimi ile ilgili olmasa da onların eğitim sistemine entegrasyonu ile ortaya çıkan yeni bir sorun alanına işaret etmektedir. Bu sorun alanı ise özellikle göçmen öğrenci sayısının okullarda baskın hale gelmesidir. Bu nedenle Türk veliler bazı kaygılar yaşamakta ve buna ilişkin çözümler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu çözüm girişimleri çocuğunu farklı bir okula almaya kadar gidebilmektedir. Katılımcılar bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır: Örneğin K8, “Bölgede lise olarak İmam Hatip Lisesi burası var. Bir de İmam Hatip Lisesinde Kur’an-ı Kerim, Arapça dersi olduğu için daha çok tercih ediliyor mülteciler tarafından. O nedenle büyük bir talep var bizim okulumuza. Yani önünü açsak öğrencilerimizin yüzde yetmiş, yüzde sekseni Suriyelilerden oluşabilir. Ama biz dengeyi sağlıyoruz. Türk öğrenciler de Türk aileler özellikle bu konudan rahatsızlar.”

Örneğin K6, “Entegre olmaları gerekir diye düşünüyorum ama bu entegreyi yaparken de belirli bir okula yoğunluk oluşturmamaları gerekiyor. Yani Altındağ bölgesindeki her okulda olabilmeli sayısal anlamda baktığımızda benim okulumda bazen 20 kişilik bir sınıfta 15 kişinin yabancı olmasını doğru bulmuyorum. Yani bu sefer Türk öğrenci sayısal anlamda azınlıkta kalıyor. Bunun handikabını Türk öğrencinin velisinin nakil alarak ayrılması şeklinde yaşıyorum. Neden benim sınıfımda Türk az da yabancı çok diyen veli de olabiliyor gerçekten zorlukları var. O yüzden belirli okullarda yığılma olmamalı sayısal anlamda birçok okulda yer almaları gerekiyor.”

K1 ise Türk velilerin tepkilerinin mülteci öğrencinin geldiği ülkeye göre değişebildiğini söylemektedir. “Ancak tepki ülkelere göre değişiyor. Afganlara, Iraklılara karşı biraz daha rahat bakıyorlar. Suriye’den gelenlere karşı şefkati yok Mısır’dan Cezayir’den Libya’dan gelene var.” Velilerin tepkilerinde bu farklılaşmanın özellikle

Suriyeli mülteci sayısının fazla olması dolayısıyla karşılaşmanın daha fazla olması ve Suriyelilerin gündemde daha çok yer kaplamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç

Çalışmanın bulgularında göçmen öğrencilerin eğitimlerinin İmam Hatip Lisesi özelindeki boyutlarının anlaşılmasına odaklanılmış ve temel olarak literatüre bu yönde katkı sağlanması hedeflenmiştir. Örneğin, literatürdeki çalışmalarda dil (lisan) konusu, göçmen öğrencilerin Türkçe düzeylerinin yetersiz olduğu şeklinde ele alınırken, bu çalışmada göçmen öğrencilerin Arapça, Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis vb. İmam Hatip Lisesine özgü bazı derslerde dil problemi yaşamadıkları tespitine de yer verilmiştir.

Çalışmanın sonucunda ilk olarak, göçmen öğrencilerin İmam Hatip Liselerini tercih etmelerinde okul türüne özgü yönlerin etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu yönler Arapça, Kur'an-ı Kerim vb. derslerin olması, dini ve kültürel yakınlık, diğer göçmenlerle beraber olma isteğidir. Bu bulgular; göçmen öğrencilerin müslüman ülkelerden gelmeleri, ana dillerinin Arapça olması, sosyal hayatlarında dinin yeri ve göçmen olmalarından kaynaklı olarak kendileri ile aynı durumda olan insanlarla bir arada olma isteği gibi sebeplerin göçmenlerin İmam Hatip Lisesini tercih etmelerinde etken olduğunu göstermektedir. Bu noktada sadece diğer göçmenlerle beraber olma isteği boyutunun doğrudan İmam Hatip Lisesine özgü bir yöne dayanmadığı söylenebilir de dolaylı olarak bu boyut da İmam Hatip Lisesi ile ilişkilidir. Şöyle ki kendine özgü yönlerinden dolayı çok sayıda göçmen öğrencinin İmam Hatip Lisesini tercih etmesi, ilk etapta İmam Hatip Lisesini tercih etme kararı olmayan göçmen öğrencilerin de bu okulları tercih etmesine katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Bu konuda Ankara'da gerçekleştirilen bir araştırmada²² okul müdürleri göçmen öğrencilerin sayısının çok olmasının, yeni göçmenlerin de tercihlerinin bu okullara yönelmesine yol açtığını belirtmişlerdir. Tosun²³ vd. tarafından yapılan çalışmada ise İmam Hatip Liselerinde Arapçanın kullanılmasının öğrencilerin, okula

²² Ali Awsat Younus Khalid, *Okul Müdürlerine Göre Mülteci Öğrencilerin Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler*, 73.

²³ Tosun vd., "Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği," 116.

uyumuna olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir. Demir²⁴ de bu konuda benzer sonuçlara ulaşmıştır. Suriyeli göçmenlerin İmam Hatip Okullarını tercih nedenlerine odaklanan bir çalışmada²⁵ ise dil faktörü, din öğretimi ve karma eğitim, ahlak eğitimi, tesettür, idareci ve öğretici personelden memnuniyet gibi faktörlerin göçmenlerin İmam Hatip Lisesini tercih etmelerindeki nedenler olduğu tespit edilmiştir. İlgili literatür ve araştırma bulguları çerçevesinde göçmenlerin İmam Hatip Lisesini tercih etmelerinde dini, kültürel, sosyolojik uyum veya yakınlığın etkili olduğu söylenebilir. Diğer taraftan göçmenler ülkeye uyumları arttıkça İmam Hatip Lisesi dışındaki okullara da yönelmeye başlamışlardır. Çünkü göçmenlere dair süreçlerin dinamikliğinin göstergesi olan bu durum, göçmenlerin tercihlerindeki değişime de işaret etmektedir.

Çalışma sonucunda eğitim-öğretim süreçlerine ilişkin olarak, katılımcı okul müdürlerinin göçmen öğrencilere ilişkin tespitlerini ise şu şekilde tasnif etmek mümkündür; dil problemi: Türkçe düzeylerinin yetersizliği, devamsızlık veya okul terki, kültürel farklılıklar: iletişim sorunları, önceki aşamalarda öğrenme eksiklikleri, göçmen öğrencilerin sınıflara dağıtımı. Literatürde, göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerine ilişkin farklı tespitler olmakla birlikte, bu tespitlerin okul müdürlerinin görüşlerine göre ve mümkün olduğu kadar İmam Hatip Lisesi yönüyle olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu çerçevede ilk olarak tespit edilen Türkçe yetersizliği literatürdeki çalışmalarda da öne çıkan bir problem alanıdır. Araştırmanın çalışma grubu ile uyumlu olarak okul müdürleri perspektifinden yapılan çalışmalar incelendiğinde, Çakmak²⁶ Suriyeli öğrencilerin Türkçe düzeylerindeki yetersizliğinin derslerde başarılı olmalarını engellediğini, Karadağ²⁷ vd. ve Khalid²⁸ de benzer şekilde göçmen öğrencilerin dil yetersizliklerinin akademik başarılarını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Farklı bir ülkeden gelen ve

²⁴ Demir, "İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16/44, 2019, 280-306.

²⁵ Öz, "Suriyeli Göçmen Ailelerin Çocukları İçin Çoğunlukla İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarını Tercih Etme Sebepleri" 581-582.

²⁶ Özgür Çakmak, *Okul Yöneticilerinin Gözüyle Suriyeli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Gaziantep Üniversitesi, 2018), 81.

²⁷ Karadağ vd., "Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sitemine Entegrasyonunda Okul Yöneticilerinin Karşılaştığı Sorunlar," 21.

²⁸ Ali Awsat Younus Khalid, *Okul Müdürlerine Göre Mülteci Öğrencilerin Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler*, 71.

anadilleri Türkçe olmayan göçmenlerin dil konusunda problem yaşamaları olağan bir süreçtir. Ayrıca, bu sorunun çözümü için farklı çalışmalar da yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu araştırma sonucunda literatüre katkı sağlayabilecek özgün bir bulgu olarak şunu eklemek yerinde olacaktır. Katılımcı okul müdürleri, göçmenlerin Türkiye’de kalma sürelerinin artması ve yeni göçlerin azalması ile birlikte bu sorunun ortadan kalkmaya başladığını belirtmişlerdir.

Literatürde okul müdürleri perspektifinden yapılan çalışmalarda tespit edilen sorun alanları incelendiğinde, dil probleminin yanı sıra, okul-aile işbirliği konusunda yaşanan sorunlar, eğitim düzeyi, yaş uyumsuzluğu, ekonomik sıkıntılar, okula devam sorunları, temel ihtiyaçların karşılanamaması, öğrencilerin bir kısmının parçalanmış ailelerden gelmesi, bazı öğrenciler için mahremiyet eğitiminin aileler tarafından verilmemiş olması,²⁹ bir başka çalışmada ise eğitim sürecindeki sorunlar, ekonomik sorunlar, aileler ile iletişim sorunları kültürel sorunlar olarak ifade edilmektedir.³⁰ Bir başka çalışmada ise okul müdürleri, dil ve iletişim problemleri, Suriyeli öğrenci sayıları, kayıt alanı, veliler arası (Türk-Suriyeli) uyum, Suriyeli öğrencilerin okul kültürüne uyumları, disiplin ve davranış konularında sorun yaşadıklarını belirtmiştir.³¹ Bu çerçevede literatürdeki sorun alanlarının İmam Hatip Liselerinde de okul müdürleri tarafından sorun olarak deneyimlendiği anlaşılmaktadır. Okul müdürlerinin perspektifinin okul-öğrenci/veli arasındaki ilişkiye odaklandığı düşünülürse, yeni bir ülkeye göç etmiş olan kişilerin, dini, kültürel, sosyolojik vb. birçok açıdan önemli bir birikim ile gelmeleri tüm bunların üzerine yeni gelinen ülkede bir hayat kurmanın başta ekonomik olmak üzere çeşitli güçlükleri birçok sorun alanını ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Bu sorunlarının çözümünün de eğitim alanının sınırlarının ötesinde olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma bulgularında dikkat çekici son nokta ise velilere ilişkin tespitlerdir. Bu noktada göçmen öğrencilerin velileri ile ilgili olarak katılımcı okul müdürleri, velilerin tek tip olmadığını, ekonomik sorunlar veya içinde bulunulan başka zorluklar aynı bile olsa velile-

²⁹ Ali Awsat Younus Khalid, *Okul Müdürlerine Göre Mülteci Öğrencilerin Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler*, 71.

³⁰ Aydın, *Okul Müdürlerinin Gözünden Mültecilerin Eğitim Sorunları: Gaziantep İli Örneği*, 43.

³¹ Çakmak, *Okul Yöneticilerinin Gözüyle Suriyeli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, III.

rin farklı davranışlar sergileyebildiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, geldikleri ülkeye göre tutumlarının da eğitim durumları ve eğitime yükledikleri anlamların da farklılaşabildiğini belirtmektedirler. Türk öğrencilerin velilerinin ise özellikle göçmen öğrencilerin sayılarının sınıflarda ve okulda baskın hale gelmesi gibi çocuklarının eğitimlerini olumsuz etkileyeceğini düşündükleri hususlarda itirazlar geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, göçmenlere yönelik tepkilerini tek tip olarak değil, göçmenlerin geldikleri ülkelere göre farklı şekillerde geliştirebilmektedirler. Katılımcı görüşlerine göre, bu durumun özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik negatif olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak ise güncel politik gelişmeler ve siyasi tartışmalar olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmanın sonucunda özellikle, göçmenlere ilişkin durumların sabit olmadığı, dinamik ve değişken bir süreç olduğu, aynı konuları içerse bile belirli aralıklarla çalışmaların yenilenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Örneğin dil problemi artık bir sorun olmaktan çıkmaya başlamıştır. Benzer şekilde alt kademe eğitimlerini Türkiye’de tamamlayan göçmen öğrenciler, lise düzeyine gelmeye başlamıştır. Uyum düzeyi artmaya başlayan göçmenler, kendilerine yakın gördükleri İmam Hatip Lisesi dışındaki okullara da yönelmeye başlamıştır. Bu gibi değişimlerin de dikkate alındığı yeni çalışmaların yapılması literatür, yeni sorun alanlarının tespiti ve sorunların çözümü için faydalı olacaktır.

Farklı ülkelerden gelen göçmenlerin tek bir tip olarak görülmemesi, mümkünse farklı çalışmalarda ele alınarak eğitim süreçlerinin değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde, genel olarak kültürel farklılık vb. olarak ifade edilen sorun alanlarının somut olarak tespit edilmesi ve bu çerçevede incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu somut tespitlerin öğretmen ve idarecilere yönelik hizmet içi eğitimlere, idareciler ve Milli Eğitim Bakanlığı açısından ise strateji geliştirme ve sorunları çözme konusunda katkı sağlaması beklenmektedir. Ezcümle bundan sonraki çalışmaların daha spesifik bir odak çerçevesinde yapılarak, literatürdeki genel sorunları tespit etmiş çalışmaların daha da derinleştirilmesine ve varsa sorun alanlarındaki değişimlerin de tespitine katkı sağlamasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ali Awsat Younus Khalid, Osamah. "Okul Müdürlerine Göre Mülteci Öğrencilerin Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler". Karabük Üniversitesi, 2023.
- Altıntaş, Muhammed Esat. "DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (2018), 469–499. <https://doi.org/10.33420/marife.460366>
- Aydın, Tuğçe. "Okul Müdürlerinin Gözünden Mültecilerin Eğitim Sorunları: Gaziantep İli Örneği". Başkent Üniversitesi, 2019.
- Aytekin, Münevver Deren. "İmam-Hatip Liselerinde Okuyan Suriyeli Öğrencilerin Yaşadıkları Uyum ve Dil Sorunları". Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PEGEM Akademi, 2020.
- Çakmak, Özgür. "Okul Yöneticilerinin Gözüyle Suriyeli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri." Gaziantep Üniversitesi, 2018.
- Creswell, John. W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2nd Ed., 2015.
- Demir, Rıdvan. "Göç ve Göçmenler İle İlgili Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Çalışmaları." *Çeşitli Açılardan Göç ve Eğitim*. ed. Rıdvan Demir. Ankara: İKSAD, 2020.
- Demir, Rıdvan. "İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16/44, 2019, s. 280-306." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/44 (2019), 280–306.
- Demir, Rıdvan - Okşar, Yusuf. "Suriyeli Öğrencilerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Kilis İli Örneği." *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2018), 285–312.
- Doğan, Süleyman. "Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri." Hacettepe Üniversitesi, 1988.
- Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı. "2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı Verileri." 2023. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf
- Güngör, Ali. "Din Eğitimi ve Mülteci Öğrenciler." *Panik Yok! Ben Mülteciyim Hikâyeleriyle Mülteci Öğrencilere Yönelik Etkinlik Örnekleri*. ed. Mehmet Akif Karaman vd. 293–315. Ankara: Vizetek Yayınları, 2020.
- Kalkan Açıkgoz, Öznur - Yemenici, Ahmet. "Türkiye'de Bulunan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Türkiye'deki Din Eğitimi Deneyimlerinin Değerlendirilmesi." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/4 (2022), 2242–2266. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1138106>
- Karadağ, Engin vd. "Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sitemine Entegrasyonunda Okul Yöneticilerinin Karşılaştığı Sorunlar." *Mediterranean Journal of Educational Research* 14/31 (2020), 21–39. <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.234.2>
- Kızılabdullah, Yıldız - Yürük, Tuğrul. "The Contribution of the Religious Culture and Ethics Course on the Integration of Children of Syrians in Adana, Turkey." *Religious Education* 113/3 (2018), 289–301. <https://doi.org/10.1080/00344087.2018.1456067>
- Levent, Faruk - Çayak, Semih. "Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri." *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/27 (2017), 21–46.

- Öz, Nedim. "Suriyeli Göçmen Ailelerin Çocukları İçin Çoğunlukla İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarını Tercih Etme Sebepleri." *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2022), 563–585.
- Perruchoud, Richard (ed.). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü, 2nd Ed., 2009.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri." 2023.
<https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>
- Tosun, Aybiçe vd. "Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (2018), 107–133.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 6th Ed., 2006.
- "Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi." 2023.
<https://piktes.gov.tr/cms/>

